

УДК 314.151.3-054.73:364-787.522:159.98
DOI 10.31499/2618-0715.2(17).2026.361137

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

Літяга Інна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних технологій, Житомирський державний університету імені Івана Франка.

ORCID: 0000-0001-6210-4145

E-mail: innalet@ukr.net

Сейко Наталія, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальних технологій, Житомирський державний університет імені Івана Франка.

ORCID: 0000-0002-6197-9553

E-mail: sejkona.zdu@gmail.com

Павлик Надія, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри соціальних технологій, Житомирський державний університет імені Івана Франка.

ORCID: 0000-0003-2601-4104

E-mail: pavnad@ukr.net

У статті представлено результати емпіричного дослідження соціально-психологічних потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО), їхнього рівня адаптації до нових умов проживання та доступу до соціальних, медичних, психологічних і правових послуг.

Метою статті є аналіз ролі адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових соціальних умов.

Наукова новизна полягає у тому, що дослідження проведено на основі анкетування представників різних груп ВПО, які проживають у Житомирі та Житомирській області, зокрема у місцях тимчасового проживання, дитячих будинках сімейного типу, а також серед студентської молоді.

Проаналізовано соціально-демографічні характеристики респондентів, умови їх проживання, рівень зайнятості, доступ до ресурсів і ступінь задоволеності наявними послугами. Встановлено, що найбільш актуальними потребами ВПО залишаються забезпечення житлом, працевлаштування, доступ до психологічної допомоги та інформаційна підтримка. Виявлено недостатній рівень обізнаності щодо доступних послуг і обмежену участь ВПО у житті приймаючих громад.

Окрему увагу приділено аналізу рівня психологічного стану респондентів, зокрема проявам тривожності та емоційної нестабільності, а також проблемі недовіри до фахівців. Обґрунтовано необхідність посилення інформаційної роботи, розширення доступу до спеціалізованих послуг і впровадження мультидисциплінарного підходу в системі підтримки ВПО.

Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення державної та місцевої політики у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, а також у практичній діяльності соціальних працівників, психологів і представників громадських організацій.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи (ВПО), адаптація, інтеграція, соціальні послуги, соціально-психологічні потреби, соціальна адаптація, психологічна адаптація, соціально-психологічна адаптація.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF FORCIBLY DISPLACED PERSONS: SURVEY RESULTS

Seiko Nataliia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Technologies, Zhytomyr Ivan Franko State University.

ORCID: 0000-0002-6197-9553

E-mail: sejkona.zdu@gmail.com

Pavlyk Nadiia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Technologies, Zhytomyr Ivan Franko State University.

ORCID: 0000-0003-2601-4104

E-mail: pavnad@ukr.net

Litjaga Inna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Technologies, Zhytomyr Ivan Franko State University.

ORCID: 0000-0001-6210-4145

E-mail: innalet@ukr.net

The relevance of the article substantiates the place and role of socio-psychological support for internally displaced persons in their adaptation to new living conditions. An analysis of research and publications on the issue has been conducted.

Purpose. The purpose of the article is to analyze the role of socio-psychological adaptation of internally displaced persons to new living conditions.

Methods. The main research methods include: methods of scientific analysis and synthesis for studying scientific literature; the classification method; document analysis; and analysis of questionnaires conducted among internally displaced persons, social workers, and psychologists.

Results. The process of adaptation, particularly socio-psychological adaptation, of internally displaced persons to new environmental conditions has been analyzed. The rights and freedoms of internally displaced persons have been examined in accordance with the Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons" No. 1706-VIII dated December 7, 2017.

The role of the community in the process of socio-psychological adaptation of internally displaced persons to new living conditions has been highlighted. Particular attention is given to their places of residence, as well as the necessity to consider cultural experience, language of communication, lifestyle, and traditions of the host community, and to integrate into its social life.

An analysis of the socio-psychological adaptation of internally displaced persons to new living conditions has been carried out, which further implies the development of an appropriate adaptation program. Stress, frustration, distress, conflict (internal and external), anxiety, and unmet needs have been analyzed as consequences of internal displacement. The problems of socio-psychological adaptation of internally displaced persons to new living conditions have been identified. The socio-psychological needs of individuals with IDP status have been determined and analyzed. The level of awareness regarding available resources for meeting their needs has been assessed, as well as the level of satisfaction of internally displaced persons with the living conditions in new communities.

The necessity of applying specific forms and methods of professional work with this category of the population has been substantiated, along with the importance of a multidisciplinary approach in working with internally displaced persons and their families.

Originality. The scientific novelty of the research lies in the analysis of studies on working with internally displaced persons. The results of the authors' own empirical research are also presented, which involved surveying internally displaced persons, social workers, and psychologists.

Conclusions. The analysis of the problem and the conducted research prove the necessity of providing support to internally displaced persons by various specialists at the level of the host community.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Prospects for further research include the development of a program for the social adaptation of internally displaced persons to new living conditions based on the defined purpose, objectives, and research results.

Keywords: *internally displaced persons, adaptation, social work, non-governmental organization, charitable foundation, frustration, social adaptation, psychological adaptation, socio-psychological adaptation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У реаліях сьогодення в Україні гостро стоять питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, зокрема щодо їх адаптації до нових умов проживання. ВПО внаслідок російської агресії та проголошеного воєнного стану вимушені змінювати місця проживання, що призводить до невизначеності у подальшому житті, соціально-побутових умовах, працевлаштуванні, освіті; у зв'язку з цим існує небезпека виникнення стійких стресових станів, підвищеної тривожності, апатії, конфліктності тощо. Соціальне середовище об'єднаних територіальних громад, які приймають переселенців повинно мати необхідні ресурси для підтримки ВПО і надання всіх видів допомоги та соціальних послуг.

Суттєву підтримку ВПО в їх соціальній адаптації надають не тільки державні інституції, а й громадські організації та благодійні фонди – у вигляді спеціально створених благодійних чи державних проєктів та використання активної підтримки зарубіжних фондів та організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема внутрішньо переміщених осіб досить широко представлена в науковій літературі, переважно психологічній, соціально-психологічній та медичній: І. Літяга (2019-2026) – соціальна робота щодо адаптації та соціалізації внутрішньо переміщених осіб, Н. Павлик (2024) – соціальна інтеграція людей зі статусом ВПО у приймаючих громадах, І. Савельчук (2019) – сфери існування внутрішньо переміщених осіб, Н. Сейко (2025) – соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб до нових умов проживання, С. Ситняківська (2022) – соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб в умовах війни в Україні, Г. Слозанська (2024) – ведення випадку у роботі з ВПО: досвід комунальних і недержавних організацій та ін.

Питання соціальної та психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб є особливо актуальним в Україні з 2014 року і постійно формує нові виклики, що пов'язано з воєнним станом в Україні. У зв'язку з цим констатуємо, що **мета статті** полягає в аналізі ролі адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових соціальних умов.

Методи дослідження. У дослідженні було використано комплекс взаємодоповнюючих методів, спрямованих на вивчення соціально-психологічних потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО), рівня їх адаптації та доступу до соціальних послуг. Основним методом збору емпіричних даних виступило анкетування (опитування), яке проводилося серед різних категорій ВПО, зокрема осіб, що проживають у дитячих будинках сімейного типу, місцях тимчасового прихистку, в студентському середовищі та отримують допомогу від благодійних організацій. Опитування мало структурований характер і включало закриті та напіввідкриті запитання, що дозволило отримати як кількісні, так і частково якісні дані.

Для обробки результатів застосовано методи кількісного аналізу, зокрема описову статистику (відсотковий розподіл відповідей), що дало змогу узагальнити соціально-демографічні характеристики респондентів, визначити основні потреби та оцінити рівень задоволеності умовами проживання і доступом до послуг. Поряд із цим використовувався якісний аналіз відповідей, що дозволив інтерпретувати суб'єктивні оцінки респондентів,

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

зокрема щодо психологічного стану, рівня довіри до фахівців та відчуття адаптації в нових громадах.

Для узагальнення отриманих результатів використано метод системного аналізу, що забезпечив комплексне бачення проблем ВПО та дозволив обґрунтувати доцільність мультидисциплінарного підходу в роботі з цією категорією населення. Вибірка дослідження носила цільовий (невипадковий) характер, оскільки до участі залучалися особи зі статусом ВПО, які перебувають у різних умовах проживання та соціального забезпечення. Поєднання кількісних і якісних методів дослідження забезпечило всебічний аналіз соціально-психологічного стану внутрішньо переміщених осіб, їхніх потреб та рівня інтеграції у приймаючі громади.

Виклад основного матеріалу. Адаптація людини до комплексу мінливих умов зовнішнього середовища є актуальною для всіх членів будь-якого суспільства на кожному етапі історичного періоду. Воєнний стан справляє неоднозначний вплив на міграційні процеси і, відповідно, на адаптацію вимушено переміщених людей. Прагнення до комфорту, гармонії та емоційного задоволення є невід'ємною частиною будь-якої діяльності людини. У словнику В. Шапар адаптація – це пристосування будови й функцій організму, а також його органів та клітин до умов середовища [11]. У контексті теорії навчання, на думку А. Бандури, адаптаційна поведінка виявляється у планомірному та послідовному підтвердженні реакцій, що викликані певним стимулом або ситуацією, що будується на основі активних і різноманітних проб [1]. Важливо, що адаптовані особи зазвичай відзначаються емоційною врівноваженістю, відчуттям сенсу життя та мінімальним рівнем деструктивного стресу [3]. І, навпаки, дезадаптовані особистості мають підвищений рівень тривожності, апатії, схильність до стресу, невпевненості у своєму подальшому житті. Вони почувають себе схвильованими, невпевненими у новому для них середовищі.

Узагальнення останніх теоретичних положень дозволяє визначити наступні підходи до вивчення категорії адаптації: біологічний (пристосування організму до змін середовища); соціальний (процес і результат соціалізації особистості) і психологічний (інтеріоризована форма розширення індивідуальної свідомості і простору життєвого середовища) [6].

Різні види адаптації перебувають у стані постійної взаємодії, де психологічний складник виступає фундаментом для успішної соціальної адаптації. Соціальна адаптація є комплексом засвоєння стабільних умов середовища та формування стійкої системи взаємин, що відображає рівень психологічної готовності особистості. Поняття адаптації виходить за межі суто функціонального пристосування, охоплюючи внутрішній психологічний статус індивіда, пов'язаний з системою стратегічних очікувань та ієрархією ціннісних орієнтацій.

Соціальна адаптація передбачає пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування відповідної системи взаємин із соціальними об'єктами, інтеграцію в соціальні групи, засвоєння стабільних соціальних умов, а також прийняття норм і цінностей нового оточення. Як зазначала О. Безпалько, без психологічної неможлива й соціальна адаптація [2].

Процес соціально-психологічної адаптації тісно пов'язаний з процесом соціалізації особистості. Оскільки соціалізація залежить від взаємодії стихійних та цілеспрямованих чинників, то цілком очевидно, що внутрішнє переміщення осіб спричинене саме стихійним чинником, яким на сьогоднішній день є російська агресія в Україні. До сукупності детермінант соціально-психологічної адаптації належать специфічні механізми такі, як:

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

1) когнітивний, який є комплексом пізнавальних процесів;
2) емоційний, що актуалізується через спектр морально-етичних переживань та динамічних емоційних станів, серед яких провідну роль відіграють емпатія, тривожність, рефлексія соціального схвалення чи осуду [3].

Важливим для аналізу досліджуваної проблеми є визначення поняття внутрішньо переміщеної особи, затверджене на законодавчому рівні в Україні. Воно передбачає, передусім, таку ознаку, як переміщення у межах своєї країни в силу різних обставин. У даному випадку – це бойові дії по всій території України. ВПО змінюють своє місце проживання не за власним бажанням. Внутрішньо переміщених осіб ідентифікують як особливих об'єктів державного управління, зокрема державної політики держави, що потребує системної інтеграції матеріальних, побутових, соціокультурних, медичних, психологічних, юридичних, реабілітаційних та інших ресурсів. Тому, відповідно до державної політики ВПО мають бути захищені на рівні загальнодержавних нормативно-правових актів. Одним із основних законів, які захищають дану категорію осіб є закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який упродовж тривалого часу постійно редагується відповідно до нагальних обставин функціонування цієї соціальної групи. Також не варто враховувати міжнародне законодавство щодо визначення і захисту даної категорії осіб [8]. Правами і свободами внутрішньо переміщених осіб є: 1) права, що забезпечують нормальне фізичне існування ВПО; 2) права у сфері безпеки; 3) виборчі права; 4) права у сфері адміністративних правовідносин; 5) соціальні права; 6) права у сфері трудових правовідносин; 7) медичні права; 8) освітні права; 9) сімейні права; 10) інші права [8].

Не зважаючи на підтримку з боку країни на основі законодавчої бази щодо основних фізіологічних потреб ВПО, важливою є також їх професійна підтримка, допомога, надання послуг різними фахівцями. ВПО мають свої специфічні особливості, а саме: постійну стресову напругу, соціальну ізоляцію, потребу в працевлаштуванні, житлі, освіті, задоволенні мінімальних фізіологічних потреб, невизначеність майбутніх перспектив, травматичний досвід та ін. Тому, саме ці фактори теж необхідно враховувати в організації соціальної роботи з даною категорією клієнтів.

Стрес як форма психофізіологічної реакції виникає у відповідь на ситуації, які вимагають внутрішньої перебудови, змін у поведінці, нових способів реагування. Коли стрес хронічний або надто сильний, він виснажує ресурси організму. Зі стресом може часто виникати фрустрація – стан глибокого розчарування, коли людина стикається з нездоланими перешкодами на шляху до важливої мети [10]. У контексті війни джерелами фрустрації можуть стати як зовнішні фактори (відсутність фінансових ресурсів, втрата житла, мовний бар'єр, заборони на виїзд, розлука з близькими), так і внутрішні (страх, сумніви у власних силах, психічне виснаження). Вони можуть накопичуватись і викликати глибоке відчуття безпорадності. Ще одним частим проявом напруження в умовах війни є конфлікт – як внутрішній, так і міжособистісний. Конфлікт стає способом вираження внутрішньої напруги, що не знайшла конструктивного виходу [10]. Коли внутрішня рівновага особистості порушується, розвивається дистрес – стан глибокого психоемоційного виснаження, який зазвичай супроводжується втратою контролю, порушенням адаптації, занепадом енергії та емоційною спустошеністю. Кризи особистісного рівня проявляються у втраті сенсу, глибокої переоцінки цінностей, коли людина змушена змінювати не лише поведінку, а й уявлення про себе та життя загалом [10]. Також необхідно відзначити, що внутрішньо переміщені особи мають високий рівень реактивної тривожності, незадоволені потреби у визнанні та самовизначенні, високий рівень самотності. Для них характерною є недовірливість та страх за майбутнє [9].

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Велику роль у процесі соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових умов проживання відіграє територіальна громада, яка їх приймає. За статистикою більшість ВПО обирають міста, що пояснюється порівняно розвиненішою інфраструктурою, більш вільним доступом до різних послуг (медичних, юридичних, освітніх, психологічних, соціальних, розважальних тощо). Головним є рівень довіри, який виникає між внутрішніми переселенцями та громадами, що їх приймають. Але криза довіри все одно існує і проявляється у тривожності, замкненості, недовірі до представників органів місцевої влади, до фахівців соціальної сфери, психологів та ін., а також до місцевих мешканців. Мешканці та громада загалом мають сприймати внутрішньо переміщених осіб як повноцінних членів своєї спільноти. Зі свого боку, ВПО мають враховувати культурний досвід, мову спілкування, стиль життя, традиції громади і включатись у процеси її життєдіяльності.

Залежно від умов проживання переселенців можна поділити на дві умовні категорії. Перша – це ті, хто мешкають у місцях колективного проживання, таких, як санаторії, гуртожитки, соціальні установи. Вони щоденно взаємодіють із тими, хто пережив подібний досвід, що може як підтримувати адаптацію, так і формувати замкнене середовище з власною динамікою. Друга категорія – це ті, хто живе в орендованому житлі, у родичів чи друзів або в покинутих будинках. Ці люди можуть бути менш включеними в середовище інших ВПО, проте частіше контактують із місцевою спільнотою, що впливає на якість інтеграції [5].

Дослідження про адаптацію внутрішньо переміщених осіб до нових умов проживання з'явилися в українській науці з 2014 року, що пов'язано було з анексією Криму, збройним конфліктом на Донбасі. Але більш актуальними, поширеними такі дослідження почали з'являтися після повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Метою нашого емпіричного дослідження було виявлення проблем соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових умов проживання та використання необхідних форм і методів роботи фахівців з даною категорією населення. Для реалізації завдань дослідження було опитано 6 осіб з двох ДБСТ, що функціонують в Житомирській області за підтримки уряду Естонії та фундації Олени Зеленської; 8 осіб із числа ВПО, що мешкають у тимчасовому прихистку для внутрішньо переміщених осіб, яке облаштоване в рамках проекту «Інтегрований розвиток місії в Україні» у співпраці з Житомирською міською радою за фінансової підтримки урядів Німеччини та Швейцарії; студенти ЖДУ імені Івана Франка соціально-психологічного факультету із числа ВПО (6 осіб); внутрішньо переміщені особи, що перебувають під опікою БФ «Право на захист» (38 осіб) Опитування було спрямоване на виявлення й аналіз соціально-психологічних потреб людей зі статусом ВПО, визначення рівня обізнаності щодо наявності ресурсів для задоволення базових потреб ВПО, оцінювання рівня задоволеності людей зі статусом ВПО наявними умовами проживання у нових громадах.

Аналізуючи соціально-демографічні та гендерні характеристики опитуваних, зазначимо, що більше на контакт ішли жінки, ніж чоловіки, а вікова категорія була переважно 20-69 років. Деякі з респондентів переїхали зі східних регіонів України ще неповнолітніми, а на даний час мають вік 20-22 роки. Внутрішньо переміщені особи були із Запорізької (м. Енергодар, Дніпрорудне), Херсонської (м. Каховка), Донецької (мм. Торець, Бахмут, Вугледар), Луганської областей. Респонденти зараз проживають у м. Житомирі та області. Більшість переїхали до міських громад (мм. Житомир, Бердичів, Коростень), а інші – до сільських і селищних громад. Це можна пояснити тим, що у містах краща інфраструктура, більше можливостей для працевлаштування, лікування, навчання

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

тощо. Опитувані залишили своє постійне місце проживання з 2022 по 2025 роки і тільки одна родина переїхала після 2014 року.

Аналізуючи тип житла, в якому проживають внутрішньо переміщені особи, отримали наступні результати: більшість (75%) проживають в орендованому житлі, інші – в готелях, гуртожитках, у родичів, друзів (10%), невеликий відсоток має власне житло (1,5%). Частина опитаних мають житло, надане державою або ж благодійними організаціями (15,5%).

Щодо постійного місця роботи, то більшість мали і мають наразі проблеми з працевлаштуванням (57%), деякі тимчасово працюють (18%), 4% навчаються, 21 % – пенсіонери за віком або статусом осіб з інвалідністю. Є певна частка ВПО, які постійно моніторять інформацію щодо працевлаштування в центрі зайнятості.

Медичними послугами майже всі опитані є задоволеними (89%), не задоволені 4%, частково задоволені 7 % опитаних.

Найбільш актуальними соціальними проблемами, які мають бути, на думку респондентів вирішені як нагальні, є житло (50%), медичні послуги, робота, освіта для дітей, допомога психологів, юристів та інші індивідуальні потреби (відповідно ще 50% загалом). На запитання щодо доступу до соціальних послуг для ВПО 20% опитаних відповіли, що отримують її від органів місцевого самоврядування, від родичів і друзів 8%, з соціальних мереж – 62%, з недержавних, релігійних організацій – 10%.

Опитування засвідчило, що частина респондентів беруть участь у волонтерських заходах (7%), не беруть участі – 25%, іноді – 40%, не брали участь, але хотіли б – 27%. На нашу думку, такі результати пояснюються низьким рівнем інтегрованості ВПО в територіальні громади й недостатністю власних можливостей. Натомість внутрішньо переміщені особи, які мешкають у ДБСТ м. Житомира регулярно беруть участь у волонтерській діяльності (за т. зв. «Естонським проєктом»).

Психологічну підтримку, як засвідчило опитування отримують 8% учасників, не отримують – 38%, іноді, за потреби – 54%. Опитувані, які знаходяться у стані стресу, як правило відчувають тривожність, емоційні «гойдалки». Деякі з респондентів не довіряють фахівцям щодо будь-яких видів допомоги, у тому числі психологічної, що ще раз підтверджує необхідність її надання.

Захист прав та інтересів громадян, які знаходяться у статусі ВПО, підтвердили 11% опитаних, ні – 35%, недостатньо/частково – 54%. Отже, далеко не всі внутрішньо переміщені особи володіють інформацією щодо нормативно-правової підтримки їх захисту на рівні держави та органів місцевого самоврядування. За результатами самооцінки, внутрішньо переміщені особи є адаптованими до нових умов проживання (66%), 12% – повністю адаптувались, 22% – не адаптувались. Отже, часткова інтеграція, адаптація до нових умов проживання залежить від підтримки громади, благодійних фондів, громадських організацій.

Щодо доступу до спеціалізованих послуг таких, як допомога особам з інвалідністю, реабілітація, допомога ДБСТ, багатодітним сім'ям, тощо, то 13% опитаних підтвердили повний доступ, 19% – частковий, 18% – не знають чи є доступ, 50% – не мають потреби. Недостатній доступ до соціальних та інших послуг пояснюється, на нашу думку, недостатнім доступом до інформації у громадах, що потребує підсилення комунікації та уваги до даної категорії населення.

Основними незадоволеними або частково задоволеними соціальними потребами, які є основними для опитаних ВПО на даний час, є житло (49%), доступність інфраструктури – 18%, комунікація з членами родини – 8%, психологічна допомога – 20% , юридична підтримка – 7%. Незважаючи на те, що основною потребою є житло, варто акцентувати увагу на потребу в психологічній допомозі внутрішньо переміщеним особам. Про обізнаність щодо діяльності недержавних організацій, благодійних фондів,

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

волонтерських організацій, осіб, які надають соціальну, фінансову, правову, психологічну, медичну допомогу ВПО, «так» відповіли 76% опитаних, «ні» – 24%.

Відповідно до отриманих результатів, варто враховувати мультидисциплінарний підхід у роботі з внутрішньо переміщеними особами та їх родинами, що є дуже актуальним. Зазначений підхід забезпечує комплексне охоплення психологічних, педагогічних, медичних та соціальних аспектів супроводу. Фахівці мають делегувати повноваження, комплекс дій під час регулярних супервізій. Структура взаємодії передбачає чітку диференціацію зон відповідальності під стратегічним керівництвом координатора (переважно фахівця із соціальної роботи). Таким чином, інтегрована команда спеціалістів забезпечує відчуття захищеності, стабільності для внутрішніх переселенців. Важливим також є розробка індивідуального плану допомоги кожній внутрішньо переміщеній особі чи родині та їхня інформаційна підтримка. Необхідно не лише описувати наявні проблеми, а й передбачати потенційні труднощі, які можуть виникнути у процесі адаптації.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації ВПО та проведеного емпіричного дослідження доводять необхідність підтримки внутрішньо переміщених осіб різними фахівцями на рівні громади, яка їх приймає. Проведене опитування засвідчило, що внутрішньо переміщені особи (ВПО) мають комплекс соціально-економічних і психологічних потреб, серед яких ключовими залишаються забезпечення житлом, доступ до працевлаштування та психологічна підтримка. Переважна більшість ВПО проживає в орендованому житлі, що свідчить про нестабільність житлових умов і високу залежність від зовнішньої допомоги. Власне житло має критично низький відсоток опитаних. Значна частина респондентів стикається з труднощами у працевлаштуванні, що негативно впливає на рівень їхньої соціально-економічної стабільності та інтегрованості в приймаючі громади. Попри загальну задоволеність медичними послугами, спостерігається недостатній рівень охоплення психологічною допомогою, а також недовіра до фахівців, що потребує додаткових заходів із популяризації та підвищення доступності таких послуг.

Інформаційна обізнаність ВПО щодо доступних послуг формується переважно через соціальні мережі, що вказує на недостатню ефективність офіційних каналів комунікації з боку органів влади. Рівень участі ВПО у житті громади залишається низьким, що зумовлено неповною інтеграцією, обмеженими ресурсами та адаптаційними труднощами. Більшість опитаних оцінюють свій рівень адаптації як частковий або достатній, однак значна частка все ще не інтегрована повною мірою в соціальне середовище громади, що підкреслює потребу в системній підтримці з боку держави та громад.

Як засвідчило опитування, доступ до спеціалізованих соціальних послуг залишається обмеженим або недостатньо зрозумілим для значної частини ВПО, що пов'язано з браком інформації та комунікації на місцевому рівні. Основні потреби ВПО мають міждисциплінарний характер, що обумовлює необхідність застосування комплексного (мультидисциплінарного) підходу в роботі з цією категорією населення. Ефективна підтримка ВПО можлива лише за умови скоординованої взаємодії фахівців різних сфер (соціальної, психологічної, медичної, правової), чіткого розподілу функцій та системного супроводу, що сприятиме підвищенню рівня їхньої адаптації, інтеграції та відчуття стабільності.

Перспективи подальших досліджень полягають у подальшому розробленні програми соціально-психологічної адаптації ВПО до нових умов проживання на основі визначеної мети, завдань та результатів дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева Т. В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі: дис. канд. н., Київ. 2004. 165 с.
2. Безпалько О. В. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.05. К., 2007. 38 с.
3. Віцукаєва К. М. Соціальний супровід клієнта: навч. посібн. Одеса: видавництво Букаєв Вадим. Вікторович, 2017. 322 с.
4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VIII від 07.12.2017. (2017). [Zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> [Дата звернення: 16.02.2026].
5. Мельник Л. А., Волинець Л. С. (ред.), та ін. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: Посібник для практиків соціальної сфери. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015.
6. Москаленко А. В. Психологічна адаптація дітей до навчання в умовах воєнного конфлікту. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 8[70]. С. 95–103.
7. Павлик Н. П., Гордон М. В., Оленцевич Н. В. Соціальна інтеграція людей зі статусом ВПО у приймаючих громадах: результати опитування. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 2. С. 73–79. DOI: 10.12958/1817-3764-2024-2-73-79
8. Путінцев А. В., Пашенко Ю. Є. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України: сутність, поняття, підходи. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 9. С. 110–119.
9. Савенкова Л. О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 212 с.
10. Царенко Л. Г. Особливості адаптації в ситуації війни. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації*. 23 травня 2023. С. 220–225. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737712/1/Царенко%20Л.Г. 2023.pdf> [Дата звернення: 19.02.2026].
11. Goldman R. K. Guiding Principles on Internal Displacement. United Nations, 2009.

REFERENCES

1. Alekseieva, T. V. (2004). *Psychologichni faktory ta proiavy protsesu adaptatsii studentiv do navchannia u vyshchomu navchalnomu zakladi* [Psychological factors and manifestations of students' adaptation to higher education] (Candidate's thesis). Kyiv [Ukraine].
2. Bezpalko, O. V. (2007). *Teoriia i praktyka sotsialno-pedahohichnoi roboty z ditmy ta uchnivskoiu moloddu v terytorialnii hromadi* [Theory and practice of social-pedagogical work with children and youth in the territorial community] (Doctoral dissertation abstract). Kyiv [Ukraine].
3. Vitsukaieva, K. M. (2017). *Sotsialnyi suprovod kliienta* [Social support of a client]. Odesa: Vydavnytstvo Bukaiev Vadym Viktorovych [Ukraine].
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). Law of Ukraine "On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons" No. 1706-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
5. Melnyk, L. A., Volynets, L. S. (Eds.), et al. (2015). *Psykhosotsialna dopomoha vnutrishno peremishchenym ditiam, yikhnim batkam ta simiam z ditmy zi Skhodu Ukrainy: Posibnyk dlia praktykiv sotsialnoi sfery* [Psychosocial assistance to internally displaced children and their families from Eastern Ukraine: A guide for practitioners]. Kyiv: Kalita Publishing House. [Ukraine].
6. Moskalenko, A. V. (2017). Psychological adaptation of children to learning in conditions of military conflict. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 8(70), 95–103. [Ukraine].
7. Pavlyk, N. P., Hordon, M. V., & Olentsevych, N. V. (2024). *Sotsialna intehratsiia liudei zi statusom VPO u pryimaiuchykh hromadakh: rezultaty opytuvannia* [Social integration of internally displaced persons in host communities: Survey results]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*, 2, 73–79. DOI: 10.12958/1817-3764-2024-2-73-79 [Ukraine].

8. Putintsev, A. V., & Pashchenko, Yu. Ye. (2018). Adaptatsiia vnutrishno peremishchenykh osib v rehionakh Ukrainy: sutnist, poniattia, pidkhody [Adaptation of internally displaced persons in the regions of Ukraine: Essence, concepts, approaches]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, 9, 110–119 [Ukraine].
9. Savenkova, L. O. (2005). Profesiine spilkuvannia maibutnykh vykladachiv yak ob'ekt psykholoho-pedahohichnoho upravlinnia [Professional communication of future teachers as an object of psychological and pedagogical management]. Kyiv: KNEU. [Ukraine].
10. Tsarenko, L. H. (2023). Osoblyvosti adaptatsii v sytuatsii viiny [Features of adaptation in wartime conditions]. *Naukovyi prostir: aktualni pytannia, dosiahnennia ta innovatsii*, 220–225. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737712/> [Ukraine].
11. Goldman, R. K. (2009). Guiding principles on internal displacement. United Nations.

Конфлікт інтересів: Автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Фінансування дослідження: Дослідження виконано без залучення зовнішнього фінансування.

Доступність даних: Дані, використані для отримання результатів, подані у додаткових матеріалах до статті.

Використання інструментів штучного інтелекту: Під час підготовки цієї роботи інструменти штучного інтелекту не застосовувалися.

Вимоги до досліджень, що проводяться із залученням людей, тварин або їх біологічних матеріалів, персональних даних або конфіденційних даних: Усі процедури були виконані з дотриманням принципів добровільності згоди та конфіденційності.

Авторський внесок: Під час подання рукопису відповідальний автор підтверджує, що всі зазначені автори брали участь у виконанні дослідження, ознайомилися з текстом статті та погоджуються з її поданням до журналу.

Подяки: БФ «Право на захист» та ДБСТ м. Житомир.

Дата першого надходження статті до видання – 09.04.2026 р.

Дата прийняття статті до друку після рецензування – 01.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) – 19.05.2026